

توران میرهادی

کتاب کار مربی کودک

(برنامه کار سالانه مربی در مهدکودک و کودکستان)

۱۳۵۹

از تجربه‌های مایرسه فرهاد

کتاب دوم

نشر دیدار

سرشناسه : میرهادی، توران (خمارلو)، ۱۳۰۶ - ۱۳۹۵.
عنوان و نام پدیدآور : کتاب کار مربی کودک (برنامه کار سالانه مربی در مهد کودک) / توران میرهادی.
مشخصات نشر : تهران: نشر دیدار، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری : ۴۱۸ ص؛ ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م.
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۴-۱۳۲-۷
وضعیت فهرست نویسی : فیا
فروست : تجربه‌های مدرسه فرهاد؛ کتاب دوم.
یادداشت : به مناسبت نود و دومین سال تولد توران میرهادی.
یادداشت : کتاب حاضر تحت عنوان «کتاب کار مربی؛ برنامه کار سالانه مربی در مهد کودک و کودکان»
سال‌های مختلف توسط ناشران متفاوت منتشر شده است.
یادداشت : چاپ نوزدهم.
عنوان دیگر : کتاب کار مربی؛ برنامه کار سالانه مربی در مهد کودک و کودکان.
موضوع : مربیان کودک
موضوع : Early childhood educators
موضوع : آموزش پیش‌دبستانی
موضوع : Education, Preschool
موضوع : کودکان -- دست‌نامه‌ها
موضوع : Kindergarten -- Methods and manuals
موضوع : آموزش و پرورش دوران اولیه کودکی
موضوع : Early childhood education
رده بندی کنگره : LB۱۷۷۵/۶۴۹۳۲ ۱۳۹۷
رده بندی دیویی : ۳۷۲/۲۱
شماره کتابشناسی ملی : ۵۲۴۲۹۶۶

www.didavarbook.com
didavarbook@gmail.com

توران میرهادی

کتاب کار مریبی کودک

نامۀ کتابخانه ملی در معنای کودک و کودستان

چاپ ۱۴۱۴، ۱۳۹۸ تابستان

چاپ ششم

این کتاب به مناسبت نود و دومین سال تولد خاتم تابستان میرهادی به چاپ می‌رسد.
طرح و نظارت بر اجرای گردآوری و بازنگری مجموعه آثار توران میرهادی و آثاری درباره او:
علیرضا میرفخرانی، محقق علمی

چاپ شاهین، صحنه‌ی امیر

تیراژ: ۱۱۰۰ نسخه

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

با همکاری

گروه تصویر و آماده‌سازی فرهنگنامه

سارا میرفخرانی، ظهور و خدتی

تصویرگر: الیکا کشاورز

پردازش رایانه‌ای متن: محمد آذری

با سپاس از: علیرضا میرفخرانی، تقی عرفان‌پور

مرکز پخش

خیابان انقلاب، خیابان فخرآوی، رواتر مشرقی، پلاک ۸۴، ساختمان دیدآور، طبقه اول

تلفن: ۶۶۹۵۴۷۴۸ (خط ۸) - تلفکس: ۶۶۹۶۱۷۴۸

قیمت: ۴۲۰۰۰ تومان

فهرست

۹	مقدمه پاپ دهم
۱۱	پیشگفتار
۲۱	فصل اول: نوازده ساله بنیادی
۲۳	۱- آموزش مستقیم یا غیر مستقیم در کودکان
۲۷	۲- سازندگی و شادی آفرینی در کودکان
۳۳	۳- محیط، چشمه‌ای پایان‌ناپذیر برای مشاهیر و آموزش
۳۹	۴- کودکان را به مشاهده دقیق عادت دهیم.
۴۵	۵- کودکان را به گردش علمی ببریم.
۵۳	۶- چگونه به پرسشهای کودکان پاسخ دهیم؟
۵۹	۷- بازی آزاد
۶۵	۸- سنت‌ها و کودکان خردسال
۶۹	۹- با مرحله‌های حساس رشد کودکان آشنا شوید
۷۵	۱۰- به کودکان استقلال بیاموزیم.
۷۹	۱۱- رابطه کودکان با پدر و مادر
۸۵	۱۲- با کودکانی که با حوادث روبه‌رو می‌شوند، چه کنیم؟
۹۱	فصل دوم: واحدهای کار
۲۵۳	ضمائم

مقدمه چاپ دهم

کتاب کار مربی، به چاپ دهم رسید. یعنی بین ۳۰ تا ۵۰ هزار نسخه این اثر، در اختیار مربیان مهدی کودک و مدیران کودکستان‌ها و دانشجویان رشته علوم تربیتی (گرایش پیش از دبستان) قرار گرفت. میان چاپ اول و نهمین چاپ آن، ۱۱ سال ماصله افتاد. بنابراین، ضرورت داشت که یک بازنگری اساسی در محتای آن بشود. گرچه، بخش انتهایی، یعنی فهرست‌های کتاب و نشانی درمآزمایه که در حوزه پیش از دبستان کار می‌کنند، همواره روزآمد شده بود. بخش اصلی نیز می‌بایست از نو بررسی شود.

بازنگری و مطالعه مجدد کتاب کار مربی کودک، نشان داد که محتوای آن هنوز از نظر علمی و خطوط کلی کار استوار است و نیاز به تغییر ندارد. چون بر پایه تجربه روزیه‌روز با کودکان پیش از دبستان شکل گرفته است، هنوز هم می‌تواند کمک مربیان در تنظیم انواع فعالیت‌های گوناگون باشد.

آنچه در این فاصله زمانی، در حوزه پیش از دبستان تولید شده و

کتاب کار مربی کودک سعی کرده است در اختیار مربیان قرار دهد، منابع جدی به صورت کتاب‌های مرجع، کتاب‌های شعر و قصه، کتاب‌های غیرداستان، کتاب نوار و نوارهای سرود و ترانه بوده است. جا دارد که مربیان، در طرح واحدها، به آنچه در کتاب آمده است اکتفا نکنند و مناسب‌ترین فعالیت‌ها، جدیدترین شعرها، ترانه‌ها و قصه‌ها را در صورت داشتن کیفیت مطلوب، در اختیار کودکان قرار دهند.

طرح بحث‌های بسیار اساسی‌ای چون، روش‌های کودک‌محوری و برنامه‌ریزی براساس خواسته‌ها و انتخاب‌های کودکان نیز چهره فعالیت‌های کودک را دگرگون کرده است. آشنایی با پیمان‌نامه حقوق کودک، بیانیه فرهنگ صلح و اعلامیه‌های محیط زیست، ابعاد تازه‌ای از همفکری، همیاری و همکاری را در فعالیت‌های روزانه گروه‌های پیش از دبستان به وجود آورده است. علی‌ان زمان، سازمان‌های بسیاری، برای گسترش آموزش و پرورش پیش از دبستان در ایران شکل گرفته‌اند. مؤسسه پژوهشی کودکان دنیا، انجمن‌های منطقه‌ای، پیش از دبستان، با نام‌های گوناگون، گسترش تشکّل‌های غیردولتی و همکاری‌ای چون مهدکودک‌های سیار و کارگاه‌های گوناگون آموزشی، تجربه‌ای ارزشمند را در اختیار همگان گذاشته است که لازم است مربیان در جریان آن قرار گیرند.

مربانی که پدیدآورنده کتاب کار مربی کودک هستند، امیدوارند بتوانند تجربه‌های مربیان و انواع فعالیت‌های خلاقانه آنها را در اختیار داشته باشند، تا روزی که ویرایش جدید کتاب کار مربی کودک را سامان می‌دهند، از مجموعه آنها بهره بگیرند.

به نام خدا!

پیشگفتار

سخنی با مادران، پدران

سخنی با مربیان و همکاران

لحظه‌ای تأمل کنیم و ببینیم، نظامی که یک یاخته بارور شده بیش نیست" در نه ماه، به موجودی تبدیل می‌شود به پیچیدگی نوزاد یک انسان و این نوزاد، در کمتر از پنج سال، به ۸۰ درصد رشد نهایی خود می‌رسد. شاید بگویید: "اینکه چیزی نیست زرداد گریه، مسیر اول را در سه ماه و مسیر دوم را در کمتر از یک ماه طی می‌کند" جواب این است: آن‌هم شگفت‌آور است، اما درمورد انسان نکته این است که هوش، استعداد، خلق و خو، شخصیت، قدرت‌ها و مهارت‌ها، را در دوره شکل می‌گیرد و رشد بعدی، بیشتر در جهت کمی است تا کیفی. بی‌دلیل نیست که تحقیقات روان‌شناسی در سال‌های اخیر، بیشتر در زمینه این مرحله از زندگی انسان انجام شده است و محققان ثابت کرده‌اند که منش و هوش، تا آن درجه که در قدیم فکر می‌کرده‌اند، ذاتی و ارثی نیست، بلکه شدیداً متأثر از شرایط محیط است. هر قدر

محیط رشد و نمو کودک، متعادل‌تر، آگاهانه‌تر، غنی و در جهت شکوفایی کامل او باشد، هوش کودک بیشتر و خُلق و خوی او متعادل‌تر است و بحران‌های کودک در مراحل مختلف رشد خفیف‌ترند.

بر همین پایه، تعلیم و تربیت دوره پیش از دبستان و آموزش رسمی، در زمان ما اهمیتی دیگر یافته است و در همه کشورها، کم‌وبیش به توسعه آن توجه کرده‌اند و به تربیت مرییان آگاه و ورزیده پرداخته‌اند. در کشور ما نیز چنین است:

در بی که روان‌شناسان به اهمیت دوران نخستین کودکی، از نظر رشد روانی پی‌می‌برند، علمای تعلیم و تربیت به یقین دریافتند که اثرات منفی از زحمات تحمیل بسته و یکنواخت در مدارس، در حدی است که استعدادها و قابلیت‌های انبیین می‌برد. نقش مدرسه، به هیچ وجه این نیست که نوارهای ضبط صوت تولید کند. بلکه بزرگ‌ترین وظیفه آن، پرورش و توسعه قدرت تفکر، شلعت، توانایی‌ها و مهارت‌های یادگیری در انسان است.

اما این توانایی‌ها و مهارت‌های یادگیری، چه هستند و چگونه باید پرورش و توسعه یابند؟

پاسخ به این پرسش را، مشاهده و تجربه دقیق رفتاری کودکان خردسال، در اختیار روان‌شناسانی چون گزل، پاره، پلون^۱ و دیگران گذاشت. اینان، در وهله اول ثابت کردند که کودکان، لوحه سفیدی نیست که در مدرسه، هر چه به او بیاموزند، بر لوحه ضمیرش نقش بندد. بلکه کودک به‌طور طبیعی طی مراحل رشد، از راه مشاهده، اکتشاف و تجربه، عمل می‌آموزد و دنیایش گسترش و عمق می‌یابد.

1. Gesell

2. Jean Piaget

3. Henri Wallon

کودک، آنچه را بدان رغبت و شوق فهمیدن دارد، واقعاً یاد می‌گیرد و جزء وجودی خود می‌کند. تنها، این آموخته‌ها، در رشد ذهنی، عاطفی و پرورش او مؤثر هستند.

کودک، آنچه را طی عمل و فعالیت شخصی می‌آموزد و درک می‌کند، یاد می‌گیرد و جزء وجودی خود می‌کند. تنها، این آموخته‌ها، در رشد ذهنی و پرورش او مؤثر هستند.

* حد یادگیری هر کودک، خود اوست. گرچه در مجموع، روان‌شناسی رشد توازنه است خاصه‌های مراحل مختلف را به‌طور کلی تعیین کند اما اختلافات فردی و محیطی، آن چنان است که آهنگ رشد هر کودک، متنوع است و مراحل حساس یادگیری او نیز چنین است.

* زمان و نیرویی که کودک برای یادگیری آنچه خود بدان رغبت دارد و از راه انجام دادن و فعالیت می‌آموزد، به‌مراتب کمتر از زمان و نیرویی است که برای آموزش برنامه‌تجیلی لازم است.

* آموزش، هرگز یک جنبه ندارد. بلکه همواره جنبه عقلانی، عاطفی، اجتماعی و جسمی، توأماً عمل می‌کند و هر آموزشی، پرورش است و بالعکس هر پرورشی، آموزش؛ و این دو، دوری که هستند و جدایی‌ناپذیر.

* کودک، دائم در حال فعل و انفعال با محیط و آموختن است. بنابراین، هر چه محیط، غنی‌تر و مناسب‌تر و روابط بین افراد در آن صمیمانه‌تر باشد، برداشت کودک از محیط بیشتر است.

این اصول، دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت، یعنی مربیان و معلمان را به‌چند نتیجه مهم رسانده است:

برای آموزش و پرورش واقعی، به‌وجود آوردن یک محیط فعالیت

و تجربه غنی و متعادل و سازمان دادن زندگی کودکان در آن، مسئله اساسی است. ارتباط محیط آموزشی، با محیط طبیعی زندگی خانواده‌ها و مردم، از جدا شدن آموزش از زندگی جلوگیری می‌کند و در نتیجه مطلوب است. کودکان می‌توانند به عنوان عوامل فعال در محیط اجتماعی خود، نقشی مؤثر داشته باشند. دیواری بین سنین مختلف نیست. دیواری بین مدرسه و اجتماع نیست. حتی در سنین اولیه کودکی، دیواری بین تحصیل و کار نیست.

اگر این امر را قبول داشته باشیم، آموزش یکنواخت، یکسان و یکپارچه ای، با ساختمان‌ها و تجهیزات، با کتابها و وسایل و روشهای متحدالشکل را باید باطل بشماریم. هر مدرسه، باید منطبق با نیازهای کودک و محیط باشد. مواد آموزشی و فعالیت‌های خود را از محیط بلافصل خود بگیرد و گسترش بخشد.

تذکر این نکته در اینجا لازم است که هدفها یکسان‌اند، اما محتوا، در هر مکان و در هر زمان تغییر می‌کند. مثلاً، کودک خردسال روستایی، به وسایل بازی محیط صنعتی دسترسی ندارد. این دلیل نمی‌شود که قدرت ابداع در او پرورش نیابد و از انواع بازی‌های ساختمانی محروم بماند. مربی، با توجه به هدف پرورش، قدرت ابداع و فعالیت را، از محیط بلافصل او تهیه می‌کند و یا می‌سازد. اما اصرار ندارد. همان وسایل محیط صنعتی را حتماً در اختیار داشته باشد.

انطباق با محیط، درک نیازهای کودکان و محیط و فعال کردن آنها، اصولی بود که از همان ابتدای تأسیس کودکانستان فرهاد، مربیان بدان اعتقاد داشتند و بهترین روش را برای برنامه‌ریزی بر پایه این اصول روش دکرولی، روان‌شناس و مربی بلژیکی، می‌دانستند. دکرولی، به جای برنامه مدون و کتابهای درسی یکسان و وسایل و اسباب‌بازی‌های پیش ساخته،

مطالعه طبیعت و اجتماع را انتخاب کرده بود. او، انسان و نیازهایش را محور اصلی این مطالعه قرار داده بود. او و کودکان، هر روز یا هر چند روز، موضوعی را که مورد علاقه و درخور درک کودکان بود، به عنوان مرکز رغبت یا واحد کار انتخاب می کردند و سپس، کلیه فعالیت های خود را بر محور این موضوع ترتیب می دادند. مثلاً، خاطریم هست که در ارمیتاژ، مدرسه ای که دکرولی در بروکسل تأسیس کرده بود، روزی که برای بازدید به کودکان این مسئله را مطالعه می کردند که مدرسه در کجا واقع شده است و هر کدام، چگونه، در چه مدتی و از کدام طرف به مدرسه می آیند و سر راه چه می بینند. آباژوری، مثل ساختمان مدرسه، بازوایست کرده بودند که به سقف آویزان بود و از هر طرف ترن، اتومبیل، نژاد بیاه، دوچرخه و تراموای مقوایی، متصل به نخ های متفاوت، از شمال، جنوب، شرق و غرب به آن وصل شده بودند و روی آنها نامهای کودکان، همراه با تصاویری که از خودشان کشیده بودند، دیده می شد.

روی دیوارهای اتاق، جنگل، پارک، خرابان، یسنگاه و غیره دیده می شد. همه را، بچه ها نقاشی کرده و روی دیورها نصب کرده بودند (کار دسته جمعی). اینها، محیط اطراف مدرسه را کاملاً مشخص می کرد. نگاهی به کلاس، ما را متوجه کرد که بچه ها در روزهای گذشته، از کجا بازدید کرده اند و درباره چه موضوع هایی بحث کرده اند. فراوان و کارهای خلاق داشته اند و هر یک، چه مسائلی را در کلاس پیش کشیده اند و چقدر با محیط آشنا شده اند. کشف این موضوع که چگونه از خانه به مدرسه می رسیم، کار بر اساس یک مرکز رغبت است. در طول بیست و سه سال کار با کودکان، مطالعه محیط، بررسی نیازهای خانواده ها، بحث ها و گفتگوها، سمینارها، تدریس در

کلاسهای کارآموزی و مطالعه منابع ایرانی و خارجی، مجموعه‌ای از انواع موضوع‌های موردعلاقه و رغبت کودکان به‌دست آمد. این مجموعه، بارها و بارها بررسی شد و مربیان، بسته به نیازهای زمان و مکان، فعالیت‌های متنوعی، در زمینه هریک از این موضوع‌ها پیش‌بینی کردند و با کودکان، به مرحله اجرا درآوردند و نتایج را در دفترها و پرونده‌های خود جمع‌آوری کردند.

آنچه در این کتاب، در اختیار مربیان، پدران، مادران و دانشجویان به‌طور کلی معلمان قرار می‌گیرد، مجموعه فعالیت‌هایی است که برای هر فصل زیر پنج عنوان: فعالیت‌های اساسی، کارهای دستی، بازی‌ها، قصه‌ها، نمایشی، ترانه‌ها و موسیقی تقسیم‌بندی شده است. در این کتاب، تذکره چند نکته لازم است: این مجموعه فعالیت‌ها، طی چند مرحله بررسی و تکمیل شده‌اند و همه، نتیجه کار گروهی مربیان، در سه کارگاه بحث و رساله تربیتی هستند و طی یک‌سال نیز به‌طور دقیق، جنبه‌های مختلف اجرایی آنها در کلاس‌های کودکان، از نو مورد مطالعه قرار گرفت و فعالیت‌ها و تجرباتی جدید به آن افزوده شد. در سال ۱۳۵۴ ه. ش، از این مجموعه فعالیت‌ها، که به نام "کارتهای برنامه" بین مربیان معروف است، برای تنظیم فعالیت‌ها در یک معلم و خانواده استفاده شد که به‌عنوان نمونه، با توضیحات بیشتر در آنجا آورده می‌شوند. مربیان کودکان فرهاد، اکنون از برنامه‌ریزی بابت یک مرحله یا را فراتر گذاشته‌اند و عملاً تنظیم فعالیت‌های روز و هفته را به کودکان سپرده‌اند و هر سال، هر گروه، موضوع‌ها و زمینه‌های تازه‌ای برای بازدید، مشاهده و کشف مطرح می‌کنند (رجوع شود به ضمیمه شماره ۱).

۱. منظور پنج کارتی است که برای هر عنوان (فعالیت‌های اساسی، کاردستی، بازی‌ها، قصه‌ها و ترانه‌ها) تنظیم شده است.

واحد‌های کار انتخابی کودکان، سال ۱۳۵۷-۱۳۵۶ ه.ش). این، خود مربی را به جستجو و مطالعه ترغیب می‌کند. عموماً، مربیان پس از انتخاب کودکان، اگر موضوع، با کارتهای برنامه‌ای که دارند، تطبیق کند، از آن استفاده می‌کنند و به تکمیل و غنی کردن آنها می‌پردازند و چنانچه مطلب، تازه باشد، کارتهای برنامه^۱ جدیدی را برای آن می‌نویسند. این عمل، نمی‌گردد مربی در کار خود متوقف شود و فقط به تکرار فعالیت‌های گذشته بپردازد. مربی، در این رویه برنامه‌ریزی، مدام با کودکان به جستجو است. این جستجو، گنجینه آماده‌ای در اختیار دارد تا نگران نشود.

برای مربیان تازه کار و والدین، کارتهای برنامه که در این کتاب آمده است، تکیه، کامل و مهمی است که می‌تواند آنها را قدم به قدم هدایت کند. برای مربیان با تجربه، این کتاب حکم همان گنجینه را دارد که می‌توانند بسته به سن، لافقه‌بندی و قدرت گروه کودکانی که در اختیار دارند، به تغییر و تکمیل آن بپردازند. خود، با مطالعه محیط و ضرورتها، موضوعها و مطالب تازه‌ای به آن بیافزایند. مثلاً، ممکن است موضوع کارت‌های برنامه، از میوه‌ها و مرکبات باشد، اما مربی، با توجه به امکانات محیطی، خربزه و هندوانه را موضوع کار قرار دهد، یا به جای پارک، بچه‌ها را به جنگل ببرد، یا به جای نان، برنج را مطرح کند. به جای خانه، چادر عشایری را، در هر حال، انتخاب، با کودکان و یا مربی است. تنها توصیه به والدین و مربیان، این است که فعالیت‌های مطرح شده در کارتهای برنامه، نباید به برنامه تحمیلی تبدیل شود. حتماً نباید همه فعالیت‌های طرح شده در آنها، انجام شود.

توجه به توانایی‌ها و علاقمندی‌های کودک و امکانات محیطی، برای انجام فعالیت به صورت گروهی و به شکل بازی و کار عملی،

۱، منظور کارت‌های تفضیلی است که در این کتاب آورده شده است.

بهترین راهنمای مربی در پیشنهاد و انتخاب تعدادی از برنامه‌هاست.

به‌همین دلیل نیز کتاب، شامل سه قسمت متمایز است:

قسمت اول، راهنمایی کلی است که شامل دوازده مقاله بنیادی و درعین حال عملی است، که قسمتی از مجموعه فعالیت‌های گروه کودکان را دربر می‌گیرد و اصول کار را روشن می‌سازد.

قسمت دوم، کارتهای برنامه، که به دو صورت: مختصر و تشریح شده ارائه می‌شود.

بخش هر موضوع، یک برگه سفید اضافی، گذاشته شده است تا مربیان بتوانند تغییرات و نکات تازه را در طول زمان روی آن یادداشت کنند.

قسمت سوم، معانی زیر را دربر دارد:

الف: فهرست واحدهای کار انتخابی کودکان.

ب: فهرست موضوعها و واحدهایی که می‌توان از محیط گرفت.

پ: فهرست منتخب کتاب برای کودکان.

ت: فهرست منتخب کتاب، منابع و مراکز برای مربی.

همه کارتها، ثمره کار دسته‌بندی رییان قدیم و جدید کودکان فرهاد است که از نخستین روز تأسیس، در به‌وجود آوردن آنها، به‌طور مستقیم و غیرمستقیم، همکاری داشته‌اند.

- فخری گلستان

- حکیمه وکیلی

- کفایت (خدیجه) رایین (فیاضی)

- اختر مزین‌فر

- پروین یزدی

- مریم سعیدی‌زند

- سیمین قدیری

- تاج فرخزاد
- فریده قلیچ‌خانی
- فرح‌زمان پاکزادیان
- طاهره رباطی
- فاطمه زعفری
- میان کودکان و دبستان مهران، مجتمع دکتر شریعتی (فرح سابق)
- و پوپک، نیز در این کار سهم دارند.
- تشکر بسیار می‌کنم به خانم مزین فر که متن نهایی را پاکتویس
- کردند و ختم شمر هم، فر که آن را به صورت ماشین شده درآوردند.